

Virginijus Gerulaitis, Lietuvos edukologijos universitetas

BENDROJI GEOGRAFIJA VIDURINIO UGDYMO SISTEMOJE

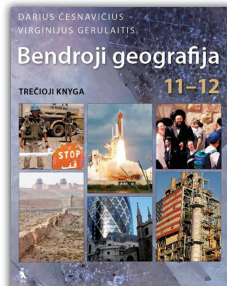
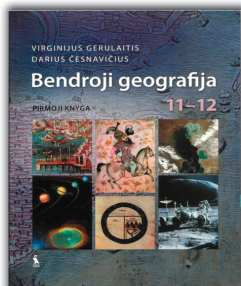
Vadovėlių raida

Mokykla nuolat kinta – tai normali švietimo sistemos būseną. Pati kaita taip pat kinta: keičiasi jos intensyvumas, pobūdis. Vienais laikotarpiais vyksta dideli, esminiai pokyčiai, kitais – eiliniai švietimo pertvarkymai. Per pastaruosius du dešimtmečius geografijos ugdymo sistema patyrė dvi esmines reformas, pakeitusias strategines bei metodines geografinio ugdymo nuostatas. Viena iš jų siejama su XX amžiaus pabaigos švietimo reforma. Jos priežastys buvo susijusios su politiniais pokyčiais Lietuvoje. Reformos metu didžiausias dėmesys skirtas ugdymo turinio pokyčiams, lėmusiems mokomųjų kursų, mokomosios medžiagos pertvarką, naujų mokymo priemonių atsiradimą. Antroji reforma prasidėjo XXI amžiaus pradžioje. Švietimo sistemos kaita buvo siejama su dalykų mokymo, t. y. didaktiniais pokyčiais. Jos metu atsirado nauji ugdymą reglamentuojantys dokumentai: pagrindinio bei vidurinio ugdymo bendrosios programos ir išsilavinimo standartai.

Šios švietimo sistemos permainos stipriai paveikė mokyklinę geografiją. 2002 m. Švietimo ir mokslo ministerijai patvirtinus Bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus XI–XII klasioms ir įgyvendinus profilinį ugdymo modelį geografijos dalykas priskirtas bendrojo socialinio ugdymo sričiai bei pradėtas mokytį bendroju ir išplėstiniu kursais. Iki tol egzistavusioje ugdymo sistemoje geografijos buvo mokoma tik iki X klasės, todėl trūko jungiamosios grandies tarp mokyklinės geografijos vidurinio

ugdymo sistemoje ir geografijos studijų aukštesiose mokyklose. Suformuota trijų geografijos ugdymo koncentrų sistema išplėtė mokyklinės geografijos kursą bei užtikrino nuoseklų ugdymo perimamumą tarp vidurinio ugdymo ir aukštųjų mokyklų. Išsiplėtusioms geografinio ugdymo galimybės realizuoti buvo būtinot naujos mokymo priemonės. Iki tol naudotas verstinis geografijos vadovėlis (Waugh, D. *Geografija. Integruotas kursas*. I–II dalys. Vilnius: Alma littera, 2002, 2003) sustabdė geografijos skaidymą į siaurus modulius, tačiau pasikeitus geografijos ugdymą reglamentuojantiems dokumentams ne visai tenkino Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų reikalavimus. Jame trūko svarbių temų iš geografinio pažinimo srities – geografijos sampratos, šio dalyko istorijos, kartografijos temų, stigo Lietuvos, kaimyninių regionų, Europos konteksto. Norint užpildyti šią nišą buvo parengtas pirmasis Lietuvoje bendrosios geografijos vadovėlis.

Nauju bendrosios geografijos vadovėliu buvo siekiama kurti bendrosios geografijos kaip ugdomosios disciplinos tradiciją Lietuvoje, apibrėžti geografijos pažinimo objektą ir žinių sistemą, laikantis Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų, diferencijuojant mokomąją medžiagą pagal jos funkcinę paskirtį užtikrinti bendrųjų bei dalyko gebėjimų ugdymą. Vadovėlio turinys grindžiamas klasikine bendrosios geografijos samprata. Jį sudaro keturios dalys, apimančios geografinio pažinimo, kartografijos,

Geografijos vadovėliai.

fizinės bei visuomeninės geografijos sritis, žinias ir dėsningumus siejant su pagrindinės mokyklos geografija. Žinios jame pateikiamos geografijos teorijų, dėsningumų, modelių, koncepcijų, o ne atskirų geofenomenų forma Lietuvos problematiką integruojant į bendrųjų geografijos žinių sistemą. Tokiu būdu siekiama ugdyti aukštesnio temų atžvilgiu ir platesnio abstrakcijos laipsnio mokslievių gebėjimus.

Vadovėlis parengtas atsižvelgiant į medžiagos funkcinę paskirtį. Jį sudaro trijų tipų tekstai, skirti bendrajam ir išplėstiniam kursui, bei papildoma medžiaga, patikslinanti pagrindinį tekstą, ir pan. Medžiaga struktūrinama lokalinio, nacionalinio, europinio ir globalinio lygmenimis. Moksleivių pasiekimų diagnostika taip pat siejama su medžiagos funkcine paskirtimi atsižvelgiant į bendrąjį ir išplėstinį kursus. Klausimais, situacijomis, užduotimis siekiama sukurti interaktyvų mokslievių santykį su vadovylyje pateikta medžiaga. Instruktuojamojo pobūdžio medžiagoje pateikiamos nuorodos į geografijos atlasą ar kitą nesunkiai pasiekiamą medžiagą (internetą, spaudą ir pan.). Vengta antraeilių, mažai informacijos koduojančių paveikslų, o orientuojamasi į pagrindinį komponentą – tekstą, jo skaitymą, aiškinamos temos supratimą papildant ją kartoschemomis, žemėlapiais ir diagramomis.

* *Pirmoji* bendrosios geografijos vadovėlio knyga skirta geografiniam pasaulio pažinimui, kartografijai ir Žemės kaip planetos problematikai. Jos turinys pagrįstas istorine aplinkos stebėjimų bei matavimų, geografinės informacijos rinkimo ir apdorojimo bei kartografavimo retrospektyva. Ja siekiama supažindinti su mūsų planetos geografinio pažinimo ir kartografavimo

raida, nurodant kartografinės informacijos reikšmę žmonių ūkinei veiklai ir gyvenimui. * *Antroji* bendrosios geografijos knyga skirta geografinės sferos sudėtinių dalių analizei. Remiantis klasikine bendrosios geografijos samprata šioje knygoje pateikta nuosekli litosferos ir paviršiaus, atmosferos ir klimato, sausumos vandenių bei Pasaulio vandenyno dėsningumų analizė. Antroji knyga užbaigiama skyreliu, skirtu įvairių gamtos komponentų tarpusavio sąveikos problematikai. * *Trečioji* bendrosios geografijos knyga skirta visuomeninei geografijai. Ją sudaro trys visuomeninės geografijos dalys: Gyventojai ir gyvenvietės, Kultūrų ir politinė geografija ir Pasaulio ūkis. Pirmoji dalis be tradicinių socialinės geografijos temų apima gyventojų politikos, gyvenimo kokybės ir kitų problemų analizę. Kultūrų ir politinės geografijos dalyje gvildenamos kultūrų, religijų, elgesio geografijos problemos, pateikiami geopolitikos pagrindai. Trečioji dalis skirta pasaulio ūkio sampratai ir jo funkcionavimo dėsningumams, šaकिनę pasaulio ūkio analizę siejant su esminiais pavyzdžiais, dėmesį sutelkiant į aukštųjų technologijų pramonę, inovacijas ir jų plitimą. Geografijos kursas vidurinėje mokykloje užbaigiamas regionine geografija, todėl * *ketvirtoji* šios serijos knyga buvo skirta šiai tematikai. Šios knygos turiniu siekiama formuoti aplinkos objektų, jų tarpusavio sąveikų ir žmogaus egzistencijos erdvinę sampratą. Todėl medžiaga tiek kiekiu, tiek prasmės požiūriu apima įvairias – fizinės, ekonominės, socialinės, kultūrinės ir kt. – temines geografijos žinias. Užduotimis, klausimais, metodinėmis nuostatomis numatoma plėtoti mokslievių pažintines ir tiriamąsias kompetencijas.

Literatūra

Gerulaitis, V. Česnavičius, D. *Bendroji geografija. Vadovėlis 11–12 klasei. Pirmoji knyga.* Kaunas: Šviesa, 2011, 152 p.
 Gerulaitis, V. Česnavičius, D. *Bendroji geografija. Vadovėlis 11–12 klasei. Antroji knyga.* Kaunas: Šviesa, 2008, 206 p.
 Česnavičius, D., Gerulaitis, V. *Bendroji geografija. Vadovėlis 11–12 klasei. Trečioji knyga.* Kaunas: Šviesa, 2008, 240 p.
 Česnavičius, D., Gerulaitis, V. Kynė, G. *Bendroji geografija. Vadovėlis 11–12 klasei. Ketvirtoji knyga.* Kaunas: Šviesa, 2010, 168 p.

Summary

General Geography in Secondary Education System

Content of the latest handbooks of general geography is based on classical conception of general geography. It consists of four parts, covering knowledge on geographical cognition, cartography, fields of physical and human geo-

graphy and their regularities, relating them with general school geography. Knowledge in it are presented as geographical theories, regularities, models, conceptions, but the form of separate geophenomena, integrating Lithuanian problems in system of general geographical knowledge. Thus it is strived to develop higher level abilities of pupils in respect of topics and broader degree of abstraction.